

POMEN LUBNIŠKIH IZKOPANIN ZA SLOVENSKO PRAZGODOVINO

Z odkritjem arheoloških najdb v Kevdercu in Lubniški jami smo na slovenskem in jugovzhodnem alpskem ozemlju obogatili poznavanje nosilcev materialne kulture določenega starejšega prazgodovinskega obdobja. Izkopanine iz obeh lubniških jam uvrščamo namreč v obdobje eneolitika ali v bakreno dobo, ki po absolutni srednjeevropski časovni lestvici traja nekako med leti 2200 in 1800 pred našim štetjem.

Večji del izkopanin iz Kevderca je objavljenih v posebni študiji,¹ krajša poročila in zapažanja pa so izšla še v drugih znanstvenih in strokovnih publikacijah.² Prav zaradi zanimivih in značilnih keramičnih najdb (oblik, načina in tehnike okraševanja posod) ter drugih glinastih izdelkov, je prav, da tudi v domačem poljudnoznanstvenem glasilu ovrednotimo prazgodovinsko poreklo lubniških izkopanin. Po relativnem kronološkem sistemu uvrščamo najdbe v homogeno predalpsko eneolitsko kulturo, ki jo sestavljajo regionalne kulturne grupe različnih poimenovanj na območju Julijske krajine, Istre, Slovenije, severozahodne Hrvaške in avstrijske Štajerske ter Koroške.³

Prazgodovinska keramika iz Kevderca izraža res tako značilne tipološke in ornamentalne potankosti, da jo lahko na podlagi teh razvrstimo v tri različne tipe. Namen tega prispevka pa je, da predstavi nekaj glavnih značilnosti, ki so dale najdbam pomembno obeležje za pravilno časovno in kulturno vrednotenje.

Tip A je najstarejša keramika iz Kevderca, ki pripada zgodnji stopnji lasinjskega kulturnega kompleksa⁴ ali alpski fazi lengyelske kulture.⁵ To so predvsem posode manjših velikosti in različnih oblik. Konične oblike pripadajo največ kupam in skodelam (tab. 3, sl. 1, 2, 4—6), značilnejši pa so manjši vrči z ročaji, ki presegajo ustje posode (tab. 3, sl. 3, 7, 8). Motivika in tehnika ornamentiranja na lasinjski keramiki iz Kevderca sta z nekaj izjemami preprosti in enostavni. Navadno so to skupine vrezanih črt ali žlebičev in vbodi ter vdolbine v kombinaciji s trikotno motiviko ornamenta. Lasinjski izraz so tudi zaokroženi vrezani trakovi na posodi kroglaste oblike (tab. 2, sl. 1—6). Skeraj identični ornament poznamo iz Pölshalsa pri Judenburgu,⁵ ki naj bi predstavljal odnot jugovzhodni alpski element poznega neolitika, vendar že s primesjo ornamentiranja lončarjev alpskih koliščarskih naselbin. Tako koncentrično motiviko pripisuje R. Pittioni štajersko-koroški inačici Pölshals-Strappelkogel keramike. Ta pa na Koroškem v bistvu izraža razvito fazo keramike lasinjskega tipa.

V določenih oblikah eneolitske keramike iz Kevderca, ki ima v bistvu svoje lokalne značilnosti, pa nekateri zapazijo še druge kulturne komponente. Tako J. Korošec vidi ožje sorodnosti z materialom drugih slovenskih najdišč,

zlasti kar se tiče lengyeloidnega zoževanja spodnjega dela posod (npr. tab. 3, sl. 4, 6).⁶ Dasi imajo drugod take posode z našim materialom nekaj podobnosti, ki se odražajo le v primitivnem dojetanju vrezanih linij in vbodov kot v Kartuševi jami pri Krškem in na Drulovki pri Kranju,⁷ gradivo iz Kevderca nima tistih značilnih oblik, ki dajejo tej zgodnje eneolitski fazi v Sloveniji lengyeljski pečat, tj. konkavno zoževanje posod proti dnu.

Tip B predstavljajo za zdaj samosvoje lokalne značilnosti v materialni zapuščini Kevderca, a jih zapazimo v posebnem načinu ornamentiranja in v pojavi nekaterih novih oblik posodja. To lončarstvo lahko oddvojimo kot poseben mlajši element in ga smemo in moramo poimenovati kot »lubniški tip« lasinjske keramike. Ta se kaže predvsem v ploskovnem inkrustiranju ornamentov, predstavljajočih trikotne like in usločene trakove. Tak primer je polkroglast vrč z ročajem (tab. 1, sl. 3), na katerem so bili trikotni motivi na obodu posode zapolnjeni z belo kredno maso. Dokaz za tak način inkrustiranja nam daje primerek povsem ohranjenega in zapolnjenega trikotnega lika (tab. 1, sl. 2). V lubniški tip ornamentiranja smemo uvrstiti tudi trikotne široko šrafirane motive in vejičast ornament (tab. 1, sl. 1, 5, 11; tab. 2, sl. 7—10). Domala enako obliko vrčev z ročaji in podobno šrafirano okraševanje posod zasledimo v kulturnem inventarju keramike z brazdastim vrezom v jugozahodni Slovaški.⁸ Obe slovaški inačici se javljata tam tudi v tipu Boleraz keramike oziroma v klasični fazi kanelirane keramike, ki datira v srednjo stopnjo bakrene dobe.⁹

Druga posebnost ornamentiranja iz Kevderca, ki jo moramo prisoditi v jami odkritemu in novo imenovanemu lubniškemu tipu keramike, so široki, vzporedno usločeni in belo inkrustirani pasovi (tab. 1, sl. 6—8). Podlaga ornamenta je narezana, da bi se bela masa ploskovno bolje obdržala. To spiraloidno conalno ornamentiko in obliko posode skuša P. Korošec vnesti v alpski krog zahodnoevropske kulture zvončastih čaš, ki naj bi se izoblikoval iz severnoitalske (Remedello) in vzhodnoalpske (Ljubljansko barje — Ig II) komponente.¹⁰ Edina posodica iz Kevderca in edina v lasinjskem kulturnem kompleksu sploh je manjša čaša podolgovato ovalne oblike s konkavnim dnom.¹¹ Vsa ohranjena zunanja površina je narezana z žlebiči in vbodi in ima deloma še vidno belo inkrustracijo v vbodih in po narezani površini.

Tipološko razliko v keramiki lubniškega tipa je zapazil tudi S. Dimitrijević in jo opredelil k post-lasinjskemu kulturnemu kompleksu.¹² Pripisal jo je mlajšemu horizontu obkarpatske Retz-Gajary kulture kot njen regionalni tip Kevderc-Hrnjevac, ki naj bi se razprostiral v Sloveniji in jugozahodni Hrvatski. Razvojno pot tipa Kevderc-Hrnjevac naj bi družile tri kulturne veje: lasinjska kultura kot substrat, mlajša B-2 stopnja vučedolske kulture in Retz-Gajary kultura.

Tip C so najmlajše keramične najdbe, ki predstavljajo vučedolski način ornamentiranja. To sta sedaj le zgornja dela dveh skodel, ki ju krasi kombinacija vzporednih poševno vrezanih linij in vbodov (tab. 1, sl. 4, 10). Podobna ornamentika je na eni strani čest pojav v povučedolski keramiki kulture Ljubljanskega barja II, a na drugi strani jo izraža keramika tipa Višnjica, kar so v bistvu najdbe iz Velike pečine na Ravni gori v Hrvatskem Zagorju.¹³

Oddaljenejših primerjav z najdbami iz Kevderca ne smemo iskati samo v Podonavju in na obrobju Karpatske kotline, ampak tudi drugje okrog alpskega ozemlja. Že P. Korošec je opozorila na možnost analogij s severno-

italskimi keramičnimi elementi kulture zvončastih čaš — Glockenbecherkultur (op. 10). Drug tak nedomač izdelek bi bila podolgovata pintadera z odtisno ploskvijo podolžnih in prečnih vrezov (tab. 1, sl. 9 in tab. 3, sl. 13). Na eni strani nas ta predmet popelje na Škocjan pri Beljaku (Kanzianberg), kjer so našli več tovrstnih pečatnikov.¹⁴ Na drugi strani pa so na Tržaškem krasu v Pečini pod Steno (Grotte delle Gallerie)¹⁵ v dolini Glinščice in v Terezijini jami (Caverna Teresiana)¹⁶ pri Devinu našli med drugim tudi pintadere, ki ponazarjajo precejšen vpliv glinastih pečatnikov s koliščarskih naselbin s Padske nižine. Podolgovata pintadera z vrezanim motivom v obliki klasja pa je znana še iz obrežne eneolitike naselbine na Brionih.¹⁷ Zanimivo najdbo iz Kevderca predstavlja domala polovica ohranjene velike glinaste uteži za statve iz posušene glin in z ohranjeno eno izmed dveh lukenj (tab. 2, sl. 12). Taka ledvičasta oblika uteži v jugovzhodnem alpskem svetu ni poznana in moramo vzornike zanjo iskati ponovno v objezerskih koliščarskih naselbinah severne Italije, kjer se množično pojavljajo.¹⁸

Poskusna izkopavanja smo zastavili tudi v sosednji Lubniški jami, kjer smo izkopali ves vhodni del in padajoči teren pred vhomom.¹⁹ Prazgodovinske najdbe smo našli predvsem v tretji plasti z ognjiščem (tab. 5); pred jamskim vhomom pa so drobci keramike tičali tudi pri dnu druge plasti. Stratigrafski profil kaže, da so plasti pred jamo močno pomešane s podornim kamenjem, v jami pa so čistejše. Razen nekaj koščeni in kamnitnih orodij smo našli dokaj črepinj, ki določajo predvsem oblike koničnih in bikoničnih skodel. Le keramika boljše vrste je bila okrašena z vrezi, vzporednimi žlebiči, odtisi prstov, plastičnimi rebri in vdolbinami. Zanimivo pa je, da razen drobca (tab. 2, sl. 11) nismo našli drugega inkrustiranega ornamenta, ki so za Kevderc tako značilni in vodilni elementi za časovno in kulturno opredelitev izkopanin. Tipologija keramičnih najdb iz Lubniške jame, ki so istočasne s primerki tipa A iz Kevderca, nas usmerja v starejši eneolitik oziroma v čas trajanja klasične lasinjske kulturne faze.

Materialne ostaline iz Kevderca in Lubniške jame (glinaste, kamnitne in koščene izdelke) smemo torej pripisati nosilcem neke skupne predalpske eneolitike kulture, ki izraža zaključeno kulturno enotnost in družni elemente starejše badenske, pozne lengyelske in najstarejše stopnje kulture Ljubljanskega barja. Nekatera tipološka in ornamentalna odstopanja v tej enotni materialni kulturi smemo smatrati le kot lokalne posebnosti ali kot razločke drugih kulturnih vplivov.

Vodilne in najznačilnejše so pač keramične najdbe iz Kevderca. Če upoštevamo vse tipološke in razvojne okoliščine, jih moramo razvrstiti v ves časovni okvir eneolitike obdobja. Keramika tipa A pripada zgodnji (klasični) fazi lasinjske kulture, torej obdobju starejšega eneolitika. Keramiko srednjega eneolitika znači tip B, to je tako imenovani lubniški tip keramike predalpskega eneolitika oziroma keramike pozne lasinjske kulture. Končnemu eneolitiku pa moramo prisoditi vučedoloidno keramiko tipa C, ki se na področju jugovzhodnih Alp predstavlja še naprej v zgodnji bronasti dobi.

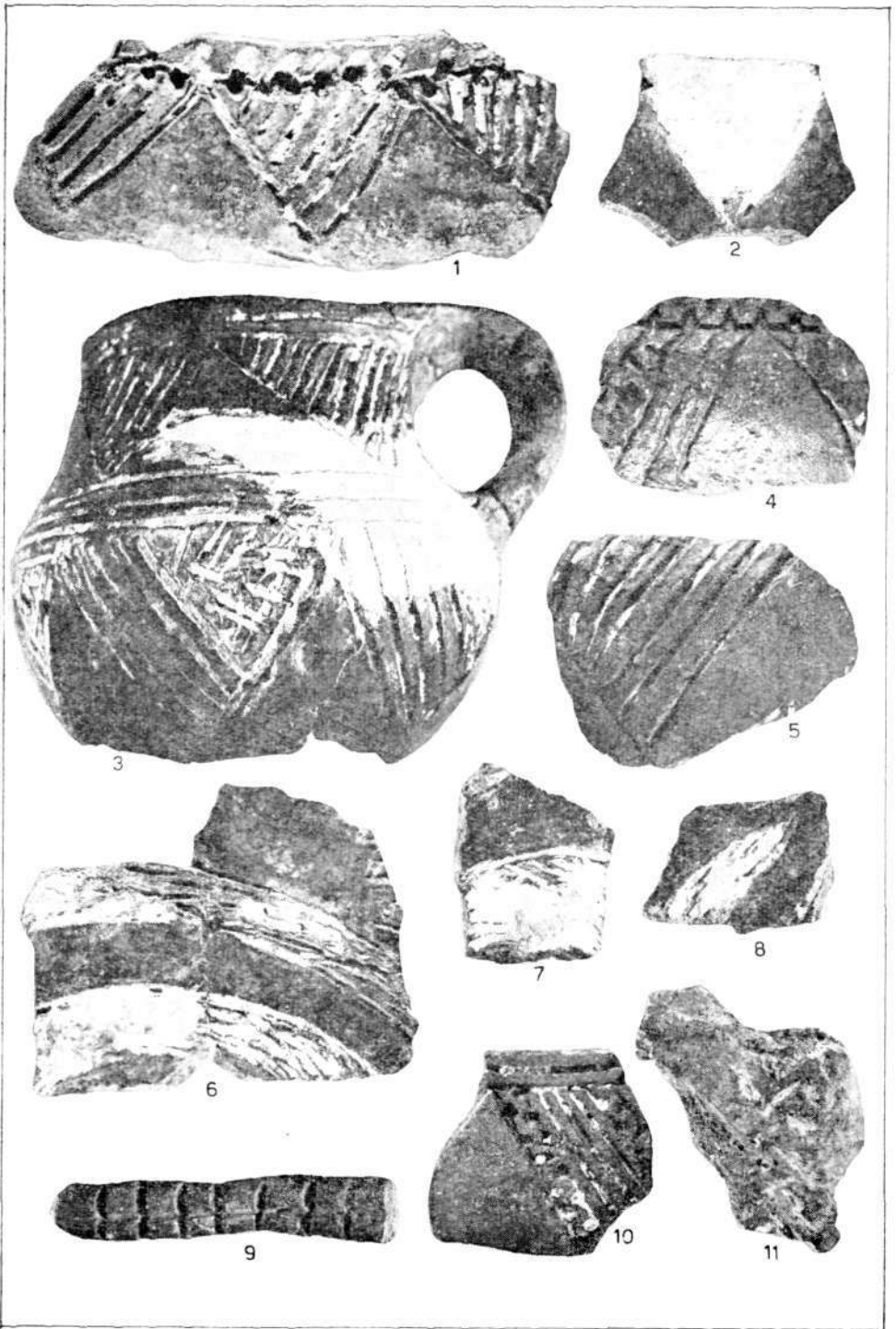

Tabela 1

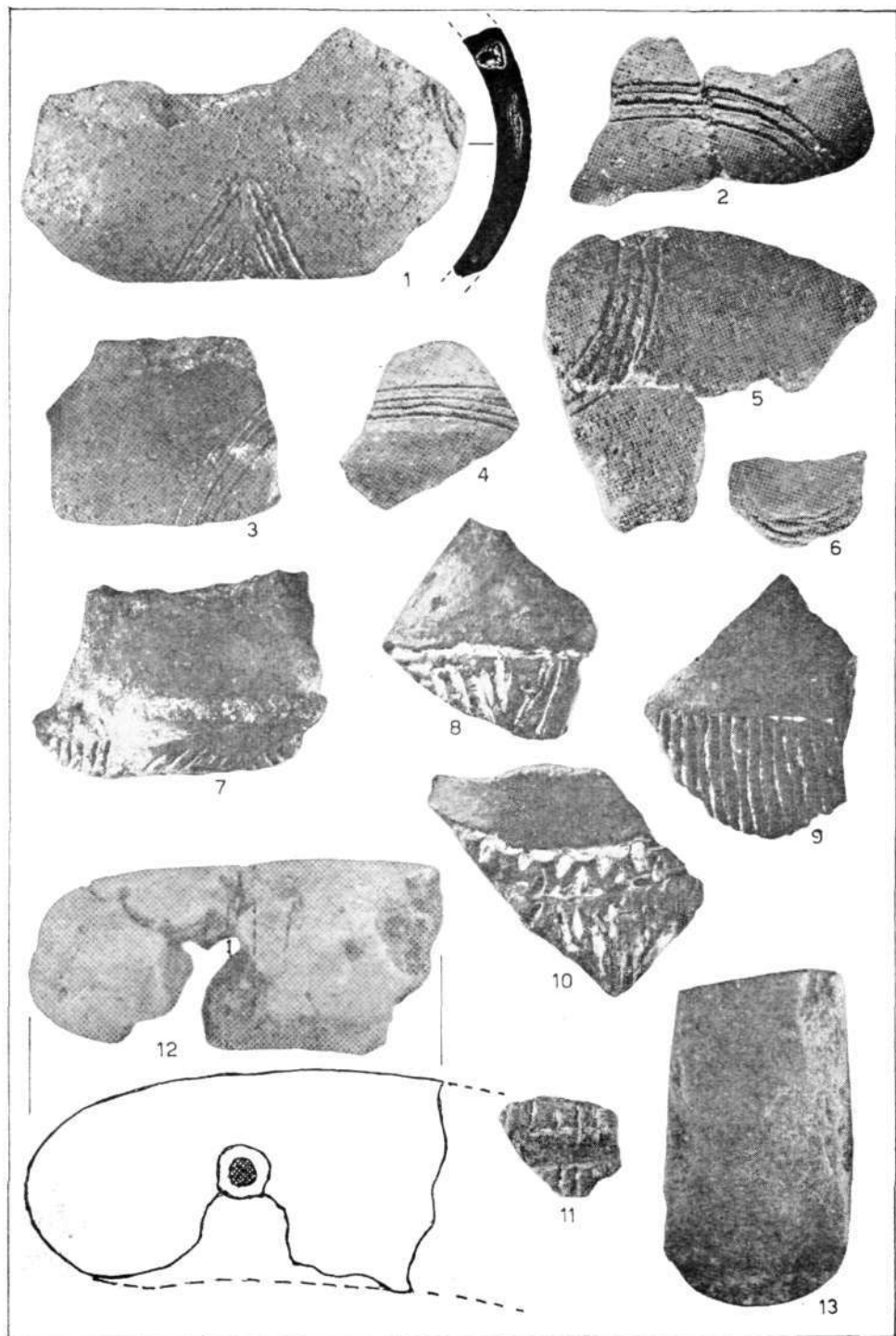

Tabela 2

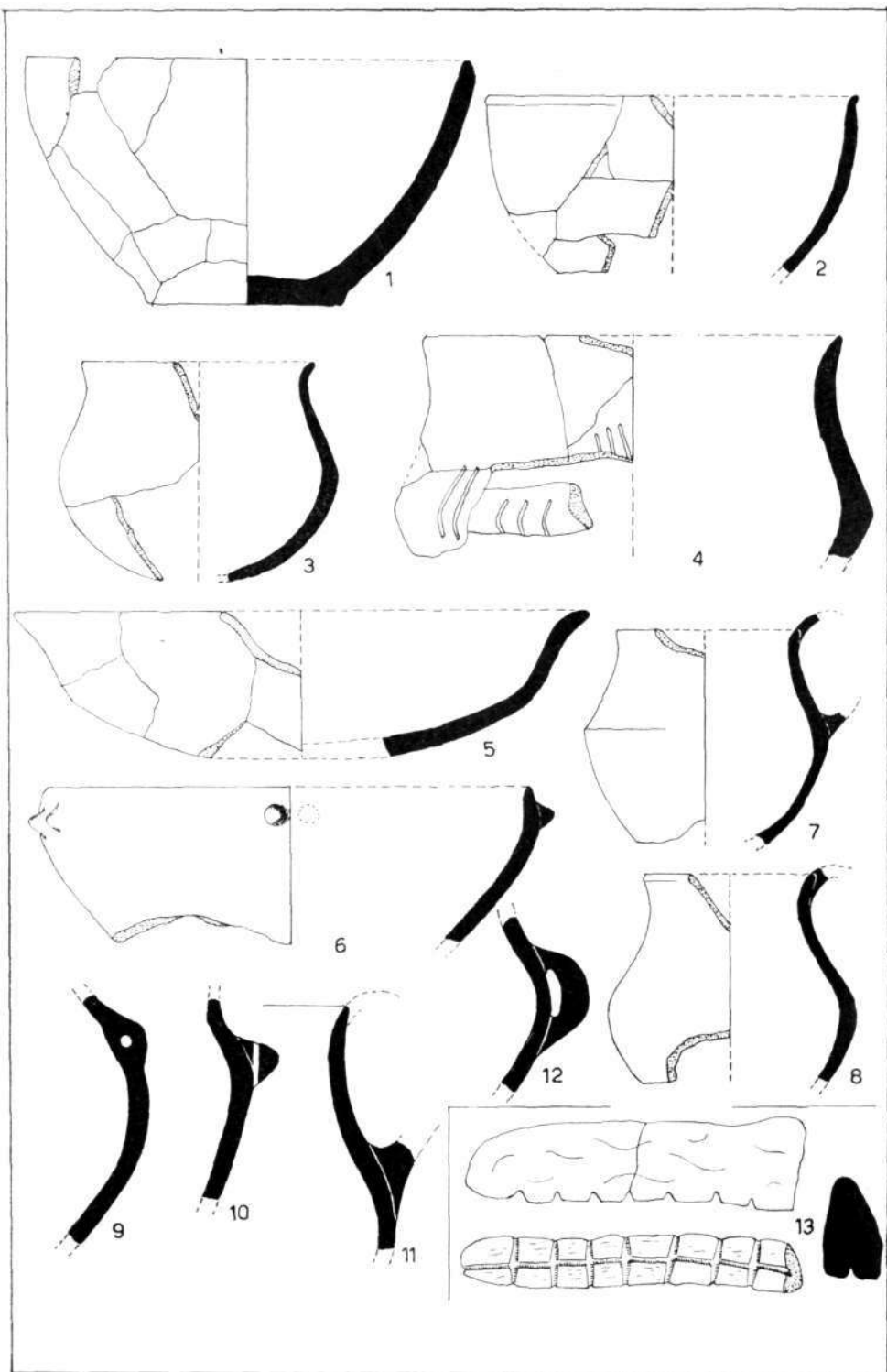

Tabela 3

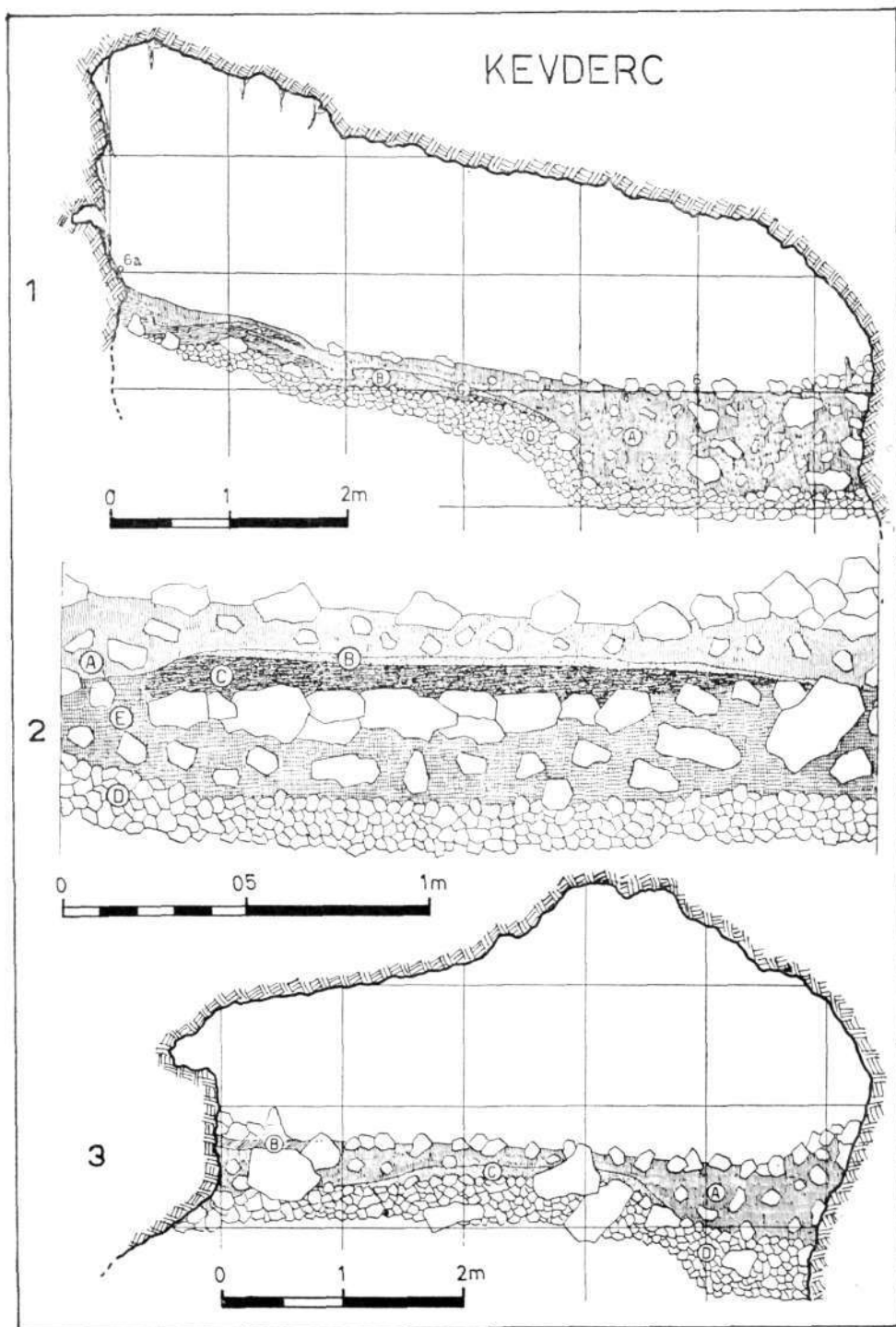
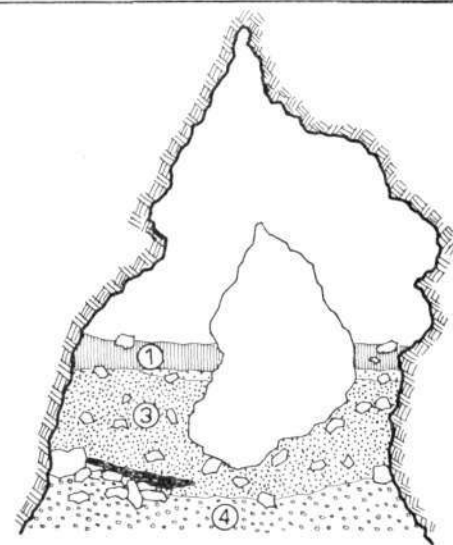

Tabela 4

LUBNIŠKA JAMA

PODOLŽNI PROFIL

PREČNI PROFIL A-A1

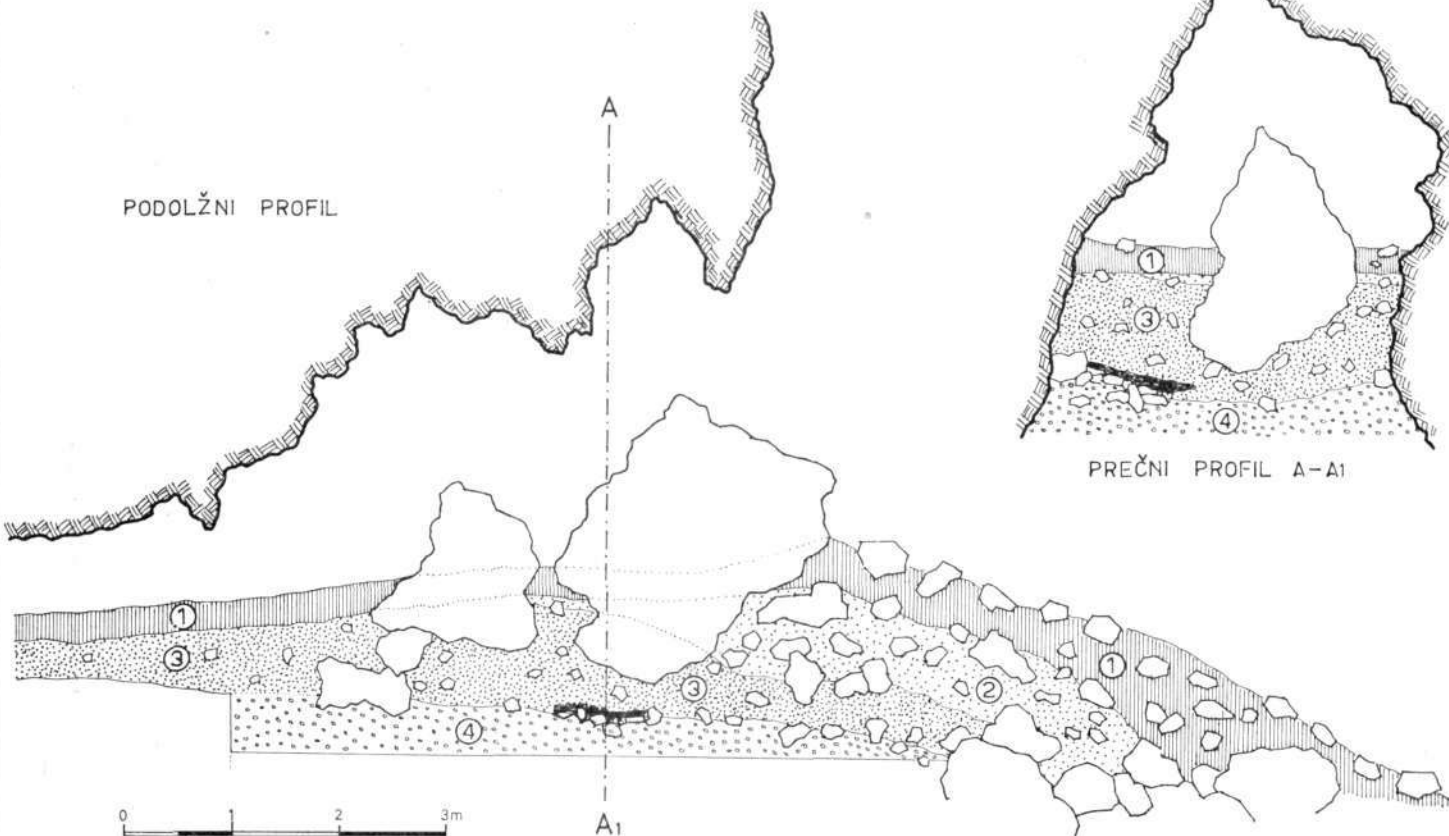

Tabela 5

1. *F. Leben*, Materialna kultura in izsledki arheoloških izkopavanj v Kevdercu in Lubniški jami, *Acta carsologica* 3, 1963, 215—251. — 2. *F. Leben*, Naše jame 1, 1959, 72; Loški razgledi 6, 1959, 83; Loški razgledi 7, 1960, 219; Arheološki pregled 4, 1962, 53; Treči jugoslovenski speleološki kongres, Sarajevo 1963, 175. — 3. *F. Leben*, Kulturna pripadnost jamskih najdb na področju jugovzhodnih Alp v prazgodovinskem obdobju, Zagreb 1971, 206 (disertacija); Opredelitev neolitske in eneolitske keramike iz jamskih najdišč jugovzhodnega alpskega prostora, Arheološki vestnik 23, 1972, 000 (v razpravi so zajeta vsa najdišča in potrebna literatura). — 4. *S. Dimitrijević*, *Opuscula archeologica* 5, 1961, 22 (poimenovanje po najdišču Lasinja ob Kolpi pri Karlovcu); *J. Korošec*, *Acta Archaeologica Acad. Scient. Hungaricae* 9, 1958, 83 (poimenovanje po najdišču Lengyel južno od Blatnega jezera na Madžarskem). — 5. *R. Pittioni*, *Schild von Steier* 2, 1953, 18, Abb. 2/8. — 6. *J. Korošec*, Poročilo o razisk. neolita in eneolita v Sloveniji 2, 1965, 14; Zgodovinski časopis 14, 1960, 10; Zbornik filozofske fakultete 3/4, 1960, 42. — 7. *J. Korošec*, *Razprave SAZU* 3, razr. 1, 1953, 53; Arheološki vestnik 7, 1956, 21. — 8. *A. Točik*, *Památky archeologické* 52, 1961, 333, obr. 9/2 in 340, obr. 16/2; *Studijné zvesti* 12, 1964, 69 in Tab. XL/1—3. — 9. *V. Nemejcová-Pavuková*, *Slovenská archeológia* 12, 1964, 224. — 10. *P. Korošec*, Arheološki radovi i rasprave 4-5, 1967, 308. — 11. *F. Leben*, *Acta carsologica* 3, 1963, tab. 3, sl. 1 in tab. 19, sl. 2. — 12. *S. Dimitrijević*, *Archaeologia Iugoslavica* 8, 1967, 6. — 13. *M. Malez*, Arheološki vestnik 18, 1967, 272; *S. Dimitrijević*, *Archaeologia Iugoslavica* 8, 1967, 7. — 14. *H. Dolenz*, *Wiener Präh. Zeitschrift* 25, 1938, 68, Taf. III 5—7. — 15. *R. Battaglia*, *Bull. di Paletnologia Italiana*, Vol. fuori ser. 67-68, 1958/59, 362, fig. 137; *A. Valles*, *Alpi Giulie* 54, 1957, 25 in *Alpi Giulie* 55, 1959, 49. — 16. *K. Moser*, *Mitt. der Präh. Kommission* 1, 1903, 21; *O. Cornaggia Castiglioni*, *Rivista di Scienze Preistoriche* 11, 1956, 151. — 17. *A. Gnirs*, *Istria praeromana*. Beiträge zur Geschichte der frühesten und vorrömischen Kulturen an den Küsten der nördlichen Adria, Karlsbad 1925, 18. — 18. *O. Cornaggia Castiglioni*, *Rivista di Scienze Preistoriche* 11, 1956, 59, fig. 7 (peso da telaio — tipo reniforme); *G. Guerreschi*, *La Lagozza di Besnate e il neolitico superiore padano*, Como 1967. — 19. *F. Leben*, Arheološki pregled 4, 1962, 53; *Varstvo spomenikov* 9, 1962/64, 132.

Zusammenfassung

DIE BEDEUTUNG DER HÖHLENFUNDE VOM BERGE LUBNIK
FÜR DIE URGESCHICHTE SLOWENIENS

Mit den archäologischen Funden aus den Höhlen Kevderc und Lubniška jama oberhalb Skofja Loka^{1, 2} konnten wir die Kenntnis über eine voralpine äneolithische Kultur bereichern. Für diese im Südostalpenraum entwickelte Kultur gibt es verschiedene regionale Benennungen, obwohl es sich dabei um die gleiche materielle Kultur handelt.³ Die vorgeschichtliche Keramik aus der Höhle Kevderc weist ganz bestimmte typologische und ornamentale Eigenheiten auf, so daß sie in fast sämtliche Kulturen und Zeitabschnitte des Äneolithikums eingegliedert werden könnte und somit für die Zeitbestimmung der Fundstätte wesentlich ist.

Die älteste Keramik der Höhle Kevderc zeigt den Stil-A; er ist der Frühstufe (= klassische Stufe) des Lasinja-Kulturkomplexes bzw. der alpinen Fazies der Lengyel-Kultur einzuordnen.⁴ Kennzeichen des Stiles-A sind vor allem Becher, Schüsseln und Henkelkrüge (Taf. 3: 1—8), welche zum Teil auch einfache eingeschnittene Ornamentik schmückt. Eine Lasinja-artige Verzierung wiesen Scherben mit eingeschnittenen, abgerundeten Bändern auf (Taf. 2: 1—6). Fast identisch verziert ist der Fund von Pölsals bei Judenburg in Steiermark den *R. Pittioni* als südostalpinen Element des Spätneolithikums betrachtet.⁵

Das Mitteläneolithikum ist in der Höhle Kevderc durch Keramik des Stiles-B. vertreten. Wegen ihrer eigentümlichen Ornamentierungsart muß sie als jüngerer Element

abgesondert und als Lubnik-Variante der späten Lasinjakeramik bezeichnet werden. Als kennzeichnendes Merkmal ist vor allem die flächige Inkrustation des Ornaments hervorzuheben. Ein Beispiel dafür sind weiß ausgefüllte Dreiecksmuster (Taf. 1: 2, 3) und breite, parallel gebogene, weiß inkrustierte Bänder (Taf. 1: 6—8). In die Lubnik-Variante haben wir außerdem schraffierte und inkrustierte Dreiecke und blattförmige Muster einzuordnen, die des öfteren mit Tiefeinstichen kombiniert sind (Taf. 1: 1, 5, 11; Taf. 2: 7—10). Auf eine fast gleichgeschaffene Form der Henkelkrüge und ähnliche Gefäßverzierungen stoßen wir im Inventar der Furchenstichkeramik der Südwestslowakei.^{8,9} Das einzige Stück aus der Höhle Kevderc und das einzige Exemplar in der Lasinja-Kultur überhaupt ist ein kleiner Becher mit konkavem Boden; auf der eingeschnittenen Außenfläche und in Tiefeinstichen sind noch Reste der weißen Inkrustation zu erkennen.¹¹

Den typologischen Unterschied in der Keramik der Lubnik-Variante (Stil-B) hat auch S. Dimitrijević bemerkt und sie sodann in den post-Lasinja Kulturkomplex eingegliedert.¹² Er hat sie dem jüngeren Horizont der Retz-Gajary-Kultur zugeschrieben und sie als deren regionalen Kevderc-Hrnjevac-Typ abgesondert.

In die Zeit des Spätäneolithikums kann man aus unserer Höhle noch zwei Schüsselfragmente des Stiles-C einordnen, die mit einer Kombination schräg-parallel eingeschnittener Linien und Tiefeinstiche ornamentiert sind (Taf. 1: 4, 10). Diese späte Vučedol-artige Verzierung kommt in Slowenien häufig an der Keramik der Ljubljana-Moor-Kultur I vor, wogegen sie in Kroatien als Keramik des Višnjica-Typs auftaucht.¹³

Zum äneolithischen Fundmaterial aus der Höhle Kevderc kann man noch weitere fremde Vergleichselemente heranziehen. Schon P. Korošec hat auf die Möglichkeit der Formenanalogie mit norditalischen Gefäßen der Glockenbecherkultur hingewiesen.¹⁰ Das Beispiel eines Pintadera (Taf. 1: 9; Taf. 3: 13) führt uns einerseits zum Kanzianberg in Kärnten¹⁴ und andererseits in das Karstgebiet von Triest und zur istrischen Küste, wo in den Höhlen Grotta delle Gallerie,¹⁵ Caverna Teresiana¹⁶ und auf den Brionischen Inseln¹⁷ mehrere solcher Tonstempel gefunden wurden. Ein bedeutender Fund ist das Bruchstück eines großen nierenförmigen, aus getrocknetem Lehm hergestellten Gewichtes (Taf. 2: 12). Diese Form eines Gewichtes war bisher in Slowenien nicht bekannt; daher müssen wir entsprechende Vorlagen in den äneolithischen Kulturen Norditaliens suchen, wo sie in den Pfahlbausiedlungen der Po-Ebene häufig vorkommen.¹⁸